

Valeriu Nicolae

Notranji sovražnik

Romi, mediji in sovražni govor

Kljub zakonodaji Evropske unije (EU), ki to področje ureja, so evropski Romi še vedno žrtve diskriminacije in zlorab, tako v medijih kot v širši družbi. V Romuniji, Bolgariji in na Madžarskem, da Italije niti ne omenjamo, so najpogosteje prav mediji tisti, ki hujskajo ljudi k lovu na čarovnice.

V prvi številki leta 2009 je tednik *Academia Catavencu*, ena najuglednejših romunskih publikacij, objavil članek z naslovom *Ciganska požrešnost*. V duhu, ki si ga je mogoče razlagati le kot groteskno posmehovanje romskemu holokavstu, avtor opiše scenarij, v katerem eni najslavnejših romskih glasbenikov v Romuniji igrajo vloge Hitlerja, Göringa in Eve Braun, pri čemer jim brezsravno pripisuje stereotipe, kot so umazanost, živalskost in tatinstvo.

Če so srednji in vzhodni Evropejci leta 1989 v medijih še videli demokratične rešitelje, danes podlegajo novim, bolj prefinjenim oblikam cenzure. Eden osrednjih člankov spletne revije Eurozine govori prav o tem, kako avtonomijo medijev mladih demokratičnih evropskih držav ogrožajo tržne sile, organiziran kriminal in nenehno vmešavanje politike.¹

Najbolj priljubljena romunska televizijska hiša, Realitatea TV, vztrajno predstavlja Rome kar se da negativno in stereotipno in v enakem duhu se nato odvijajo vse razprave, posredno ali neposredno povezane z Romi. S tem pri občinstvu zagotovijo zelen Pavlov refleks: med komentarji obiskovalcev spletne strani Realitatea TV je bilo marca 2009 več kot tisoč takih, ki so spodbujali k uničenju Romov.

V vsem tem pa ni nič novega: medijska podoba Romov in ravnanje z njimi sta podobna v vseh državah s komunistično preteklostjo. Na Madžarskem, na primer, so protisemitski članki nekaj običajnega; če izvzamemo gejevsko skupnost, so Romi edina družbena skupina, o kateri se nenehno čenča tako hudobno. Osmega februarja 2009 je bil romunski

¹ Glej: <http://www.eurozine.com/articles/2009-11-13-hennoste-en.html>.

rokometas Marian Cozma v napadu pred madžarskim nočnim klubom v Veszprému zaboden do smrti. Na žalni slovesnosti je bilo slišati vzklike: “Smrt Ciganom!” Dogodku so sledile mnoge protiromske demonstracije po vsej Madžarski. V poročilu o Cozmovem umoru je novinar Zsolt Bayer za dnevnik Magyar Hirlap pisal o “pripadnikih ciganske skupnosti, ki so se odpovedali sobivanju v družbi in človečnosti” ter opisal romske kriminalce kot “ne človeške, ampak živalske”.

23. februarja 2009 sta bila v napadu na družinski dom na Madžarskem do smrti ustreljena Rom in njegov petletni sin, dva otroka pa sta bila poškodovana v požaru, ki so ga zatem zanetili v hiši. Napad v vasi Tatarszentgyorgy, ki leži 65 kilometrov jugovzhodno od Budimpešte, je le zadnji v nizu oboroženih napadov z bombami in strelnim orožjem na romska prebivališča; v njih je v zadnjih nekaj letih umrlo sedem ljudi. In to kljub temu, da sta tako madžarska kot romunska vlada ostro obsodili vse oblike rasizma – očitno brezuspešno.

Prav v Romuniji je sovražni govor, nastrojen proti Romom, najglasnejši in najtrdovratnejši. Od časa do časa se sicer zasliši tudi kaka žaljivka na račun Madžarov in Judov, vendar se te praviloma ne pojavljajo osrednjih medijih – za razliko od Romov, ki jih blatijo v vseh medijih, ne glede na kakovost ali pomembnost le-teh. Tudi vključitev Romunije v EU leta 2007 in sprejetje protirasistične zakonodaje EU istega leta nista spremenila ničesar.

19. aprila 2007, šest let po prvem predlogu, je EU sprejela *Okvirni sklep o rasizmu in ksenofobiji – FDRX (Framework Decision on Racism and Xenophobia – FDRX)*. Predlagani zakon, ki naj bi v veljavo stopil leta 2009, pravi, da je vsako hujskanje k rasizmu na področju EU zločin, ki se kaznuje z zaporno kaznijo od enega do treh let. Dokument *FDRX* se nanaša na dejanja, kot so javno hujskanje k nasilju ali sovraštvu, usmerjenemu proti skupini oseb ali članu skupine, ki je določena z raso, poltjo, religijo, poreklom, narodnostjo ali etnično pripadnostjo; pa tudi javno zagovarjanje, zanikanje ali pretirana trivializacija zločinov genocida, zločinov proti človeštvu in vojnih zločinov.

Nekatere države se sicer pred vključitvijo v EU potrudijo s tovrstnimi zakonskimi ureditvami in njihovim izvajanjem, vendar po vstopu v Unijo nanje pozabijo. Na drugi strani tudi EU ne posveča pretirane pozornosti preverjanju, ali države resnično izpolnjujejo zahteve za vstop v Unijo. V Romuniji je pridruževanje EU odigralo pomembno vlogo pri tem, da se je o problemih Romov začelo govoriti javno. Čeprav je bil pritisk EU nestalen in njegov vir oddaljen, so se zadeve začele premikati v smeri zaježitve rasizma ter osveščanja sovražnega govora in diskriminacije Romov. A ti premiki so bili počasni in neenakomerno razporejeni po državi, ovirali so

jih tako birokratski postopki sprejemanja pogojev EU kot jezik in splošna nepripravljenost ljudi, da bi podprli protirasistično kampanjo. Zatikalo se je tudi zaradi zelo omejenih zmožnosti in motivacije zakonodajalcev, da bi se odzivali na sovražni govor in druge oblike rasizma.

Neposredni pritiski EU so med drugim dosegli ustanovitev Nacionalnega sveta za boj proti diskriminaciji (*National Council for Combating Discrimination, NCCD*). Svet je bil zamišljen kot varuh nediskriminacije, s pooblastili za sankcioniranje diskriminirajočih dejanj, a resnično učinkovitost bo moral šele dokazati, in sicer tako, da bo povečal svoje moči za raziskovanje in odkrivanje prikrite diskriminacije, njenih posledic in načinov, kako jo preprečiti. Za zdaj je videti, da NCCD priključitve Romunije EU sploh ni zaznal.

28. novembra 2008 je Adevarul, netabloidni časopis z eno največjih naklad v Romuniji, v rubriki *Španski tisk* objavil članek z naslovom *Zemljevid romunskih Ciganov z madridskega metroja* avtorice Roxane Pall². V članku je zapisan navedek družbe za varovanje, ki je izdelala zemljevid v prepričanju, da je "velika večina tatov z metroja Romov (Ciganov) z romunskim državljanstvom". Izvirni članek v španskem časniku El País³, na katerem temelji tisti iz Adevarula, sploh ne omenja "Romov" ali "Ciganov", ampak le "Romune".

Cigani prihajajo kot volkovi in se množijo kot ovce. Prve, ki bodo pobegnile, bodo mednarodne družbe. Nikogar več ne bo, ki bi mu lahko prodale nove srajce, zato se bodo raje preselile nekam, kjer je manj Ciganov in več denarja. Kdo bo sploh še kupoval milo za gladko, mehko belo kožo? Umazani Cigoti?

Edina razlika med Cigani in živino je ta, da je živina pod veterinarskim nadzorom. Živina se ne more obnašati kot Cigani, obratno je dovoljeno. Pravice in svoboščine goveda so že vrsto let pod hudim pritiskom, med tem pa Ciganke rojevajo dvojčke, a so ravno tako neotesane kot krave.

Zgornji navedek najdemo med članki Kalina Rumenova, prejemnika *Chernorizetz Hrabur*, bolgarske nagrade za mladega novinarja leta 2008. Prispevke s podobno vsebino je redno objavljial v državnem časniku Novinar, pri katerem niso naredili ničesar za to, da uredništva ne bi povezovali s pogledi Rumenova, niti niso objavili drugačnih besedil za protiutež njegovim. Bolgarski novinarski etični komisiji se tako pisanje ni zdelo dovolj problematično, da bi mu posvetila pozornost.

² Glej: <http://www.adevarul.ro/articole/harta-hotilor-tigani-romani-din-metroul-de-la-madrid-revista-presei-spaniole.html>.

³ Glej: http://www.elpais.com/articulo/madrid/cartera/peligra/estacion/elpepuespmad/20081124elpmad_1/Tes.

Podobne članke je mogoče najti tudi v Romuniji, kjer odnos radijskih in televizijskih hiš ni nič drugačen od časopisnih. Spodnji odlomek je bil objavljen 30. avgusta 2007 v reviji *Cultura* s podpisom Romunske fundacije za kulturo.

Družbeni problem, ki ga ustvarjajo Romi, ni od včeraj ali danes. Obstajal je, odkar so Evropejci prvič prišli v stik s to etnično skupino [...] Vsepovsod so Cigani uspeli vcepiti ljudem popolno nezaupanje in zgraditi podobo poklicnih kriminalcev. Nihče ne mara Ciganov (z izjemo redkih, ki z njimi še niso prišli v stik) [...] Cigani priznavajo samo svoj zakon, nobenega spoštovanja nimajo do drugih zakonov, razen če jim to prinese kako ugodnost ali če gre za zveze in poznanstva [...].

Po mnenju direktorja Augustina Buzure, med drugim člana romunske Akademije, fundacija deluje kot del romunske "kulturne diplomacije". Eugen Simion, nekdanji predsednik Akademije, je tudi eden glavnih piscev za revijo *Cultura*.

Sledi še primer iz dveh člankov, objavljenih 27. in 28. septembra 2007 v časopisu *Flacara Iasului*:

Cigani [...] "ta gnusna bitja" z "umazanimi in razuzdanimi ženskami", ki vlečejo za sabo svojo "zalego, ki serje po sebi" [...] so "živ dokaz, da ljudje izviramo iz opic", "histerični", "prekanjeni", "izdajalski", "izrodki družbe" [...] "cigani se razmnožujejo kot zajci (moje opravičilo zajcem), in to samo zato, da bi se polastili podpore, namenjene revnim otrokom [...] cigani kradejo, posiljujejo".

Navedki, vzeti iz obeh člankov, so delo dveh članov romunskega Društva pisateljev, eden od njiju je tudi predstavnik Muzeja književnosti.

Tu citirana besedila o Romih v Romuniji in Bolgariji so slabo napisana, fragmentirana in pristranska, če ne celo vulgarno rasistična. Večina medijev v teh dveh državah je komercialna, tako da se ravna po zahtevah trga ter nimajo kaj dosti želje ali volje za objavljanje vsebin, ki bi promovirala strpnost in se borila proti družbeni izključenosti Romov. Prav nasprotno – komercialne televizije in tabloidi zanosno slikajo Rome kot skrajno zoprne in o njih širijo rasistične stereotipe.

Če v medijih že naletimo na pozitivno podobo Roma, jo novinarji predstavijo v kar najbolj dramatični luči ter s tem pri ljudeh znova izživajo čustven odgovor. Tak pristop pogosto nima pravega učinka, saj ljudje po navadi dojamejo take primere kot svetle izjeme, drugačne od "tipičnih" Romov. Jasno je, da so članki in televizijski prispevki proizvod

novinarjevega osebnega pogleda na problematiko in da ta zajema tako razum kot čustva in prepričanja. Vendar je nastrojenost proti Romom v družbi prisotna do te mere, da se je skoraj nemogoče izogniti ekstremnim odzivom na novice, ki v glavnem prikazujejo romske soseske in geta. Prebivalci getov pa se težko prepoznajo v sliki, ki jo o njih ustvarjajo mediji, in take novinarske prispevke dojemajo kot spodbudo za nadaljnjo stigmatizacijo – kar je nasprotno od tega, kar si kot svojo nalogo predstavljajo novinarji, ki mislijo, da s svojim delom pripomorejo k razumevanju Romov.

Pri poročanju o dogodkih, ki se tičejo Romov, smo priča šokantnemu poenostavljanju, brez konteksta, brez iskanja vzrokov, ki so pogosto pripeljali do dramatičnega razpleta. Tako poročanje je v očitnem nasprotju s poročanjem o zadevah, ki se tičejo večinskega prebivalstva, pri katerem so razlogi za nasilje, agresijo in vandalizem pogosto zelo dobro raziskani in nemalokrat prikazani tako, da upravičujejo nasilno vedenje.

Večinoma so Romi predmet “kriznega” poročanja medijev, ki išče hitre, pogosto impulzivne rešitve. V glavnem se osredotočajo na kriminal, nasilje in priseljevanje Romov kot na grožnje javni varnosti. Posledica tega je pristransko prikazovanje povezav med etnično pripadnostjo in nasilnim vedenjem, kar odvrne pozornost od pomembnejših povezav, kot so družbena izključenost, skrito nasilje, prisilna segregacija, okolje, izobrazba, perspektiva, družbeni razredi in drugi možni vzroki za kriminal. Romski nemiri, na primer, so dosledno prikazani v povezavi z etnično pripadnostjo, ne glede na to, kaj jih je sprožilo. Po drugi strani pa nemirov, v katerih je udeleženo pretežno belo prebivalstvo (npr. nogometni navijači), praktično nihče ne razčlenjuje v povezavi s pripadnostjo etnični skupini ali spolu.

Romi v italijanskih medijih

Vredno je podrobneje pogledati tudi, kako so romunski mediji izkoristili poročanje italijanskih medijev o nedavnih incidentih v zvezi z Romi.

– 11. maja 2008 so neznanci zalučali štiri steklenice, polne bencina, v romunske/ciganske tabore v Milanu in Novari.

– 13. maja so napadalci do tal požgali romunsko naselje v Ponticelli v Neaplju, zaradi česar je moralo približno 800 tamkajšnjih prebivalcev zapustiti svoje domove, medtem ko so Italijani stali ob strani in odobravajoče vzklikali. Na dan požiga je televizijska postaja RAI prikazovala Italijane na prizorišču, kako se derejo: “Ven s Cigani!” Posnetek so predvajali, še preden je bila policija o napadu sploh obveščena. Lokalno prebivalstvo je s požigalskimi napadi na naselje Ponticelli nadaljevalo vse do 30. maja, in to brez kakršne koli kazni.

– 25. maja so neki neromunski otroci sintski deklici preprečili pot v šolo, kričo: “Umazana Ciganka, umazana ugrabiteljica!”

– 9. junija so italijanske oblasti poročale o napadu in požigu romskega naselja v Kataniji na Siciliji, kjer je živel okrog sto romunskih Romov. Notranji minister Roberto Maroni je napade menda komentiral takole: “Kar se tiče napadalcev, ki so vzeli zakon v svoje roke in se lotili priseljencev, se to pač zgodi, če Romuni posiljujejo in Cigani kradejo dojenčke.”

– 25. junija je Maroni, tudi član ekstremistične stranke Lega Nord, napovedal, da bo italijanska vlada izvedla “popis” vseh “nomadskih” prebivalcev Italije.

– 28. junija je Maroni razkril načrt za odvzem prstnih odtisov vsem romskim prebivalcem taborišč, tudi otrokom. Ob tem je zagotavljal, da bo to rešilo neprimerne stanovanjske razmere in zajezilo naraščanje kriminala v Italiji.

– Februarja 2009 so se dogodki ponovili v obliki številnih napadov po Italiji, ki so sprožili nov plaz sovražnega govora in rasizma v italijanskih medijih in političnih vrstah. Tarče so bili Romuni na splošno, posebno Romuni romskega porekla.

Odločitev italijanske vlade za odvzem prstnih odtisov so strogo obsodili Unicef, Evropski koncil in Evropska komisija, potezo so primerjali z Mussolinijevim cenzusom judovskega prebivalstva leta 1938.

Sprenevedajoč se, kako temačna preteklost odmeva v nedavnih napadih nasilja, čiščenju taborov, arbitrarnih aretacijah in deportacijah, etničnem označevanju in jemanju prstnih odtisov romskih otrok, je Franco Fattini, nekdanji podpredsednik Evropske komisije, zadolžene za “pravičnost, svobodo in varnost”, in zdajšnji italijanski zunanji minister, izrabil vsak javni nastop za zagovor takih nujnih potez, češ da s tem le varuje romske otroke. V intervjuju za izraelski dnevnik Haaretz je povedal: “Na stotine [romskih] otrok nas je prosilo, naj jim vzamemo prstne odtise, da bodo lahko dobili začasne dokumente [...] te otroke je treba zaščititi. S tem ko jim dajem dokumente, jih pravzaprav rešujem.”⁴

Odsotnost kakršnega koli odziva romunskih množičnih medijev na izjave obeh italijanskih ministrov, notranjega in zunanjega, je prav osupljiva. Namesto tega so se raje odločili za članke, v katerih za situacijo krivijo Rome in ki nosijo naslove, kot so: *Nočemo Ciganov v svoji državi*⁵ in *Italija nas sovraži*⁶.

⁴ Glej: <http://www.haaretz.com/hasen/spages/1001042.html>.

⁵ V intervjuju s skrajno desno italijansko političarko Alessandro Mussolini, objavljenem 2. novembra 2007 v časniku Cotidianul.

⁶ Adevarul, 2. 11. 2007.

Videti je, da se zgodovina ponavlja. Četrtega februarja 2005 sta bili dve romski ženski v italijanskem Leccu obtoženi poskusa ugrabitve otroka. Obe sta izjavili, da sta prosjačili in nista imeli nobenega namena ugrabiti otroka. Da bi se izognili kazni, sta poslušali nasvet svojega odvetnika in se izrekli za krivi. Posledično so jima dosodili osem mesecev in deset dni zapora, vendar je bila kazen, kot pričakovano, le pogojna. Njun odvetnik je javno izjavil, da ženski nikoli nista imeli namena ugrabiti otroka, a sta upoštevali njegov nasvet, da bi se izognili obsodbi zaradi prosjačenja.

Kljub temu so se po vsej Lombardiji kmalu pojavili posterji s sliko Roma in napisom *Gui le mani dai nostri bambini (Roke stran od naših otrok)* – posterji, nadvse podobni tistim iz protiromske kampanje leta 2001, ko so po ulicah viseli plakati z napisi *Cacciamo gli zingari (Ven s Cigani)* in *Via gli zingari dalla citta (Cigani, izginite iz mesta)*. “Sramotni” odločitvi sodišča v Leccu so sledile tudi demonstracije.

Maroni, takratni minister za delo, je sodnici, ki je odredila pogojno kazen, predlagal, naj razmisli o zamenjavi poklica, in izrekel nekaj hudih besed čez Rome. Tudi to so bili pomembni dnevi za romunske medije: 12. februarja 2005 je dnevnik *Evenimentul Zilei* objavil članek z naslovom *Romunski Cigani v središču italijanskega nacionalnega škandala*.⁷ Neki bralec je takole komentiral članek: “V Evropi ne bo miru, dokler ne bo ta gnusna zalega manjvrednežev izginila.”⁸ Med komentarji pod člankom je mogoče najti tudi pozive k požigu romskih taborov v bližini Milana (“Sto litrov bencina bo rešilo problem”⁹) in predloge za “pobešanje Ciganov”¹⁰.

V tem času tudi bolgarski mediji niso ravnali nič drugače. Na novinarski konferenci 10. avgusta 2004 je Konstantin Trenchev, vodja stanovskega združenja Bolgarije Podkrepa, pozval vlado, na sprostí zakone o nadzoru pištol. Dejal je, da Bolgari potrebujejo pištole za obrambo pred romskimi kriminalci. Trenchev se je javno opredelil proti vsakršni strpnosti do Romov, češ da so antisocialna, kriminalna skupnost. Predlagano je bilo, da se organizirajo oborožene skupine civilistov, ki naj bi bile življenjsko pomembne za zagotavljanje varnosti “nedolžnega prebivalstva” pred romskimi zločinci. Ideje Trencheva so v tistem času zelo odmevale po bolgarskih medijih. Ti še danes neomajno predstavljajo Rome kot kriminalce in prostitutke.

Masovna ljudska podpora protiromskim idejam v Romuniji in Bolgariji še naprej zagotavlja odobravaljoče občinstvo in izkrivljeno opravičilo za

⁷ Glej: http://www.expres.ro/investigatii/?news_id=178812&print=1.

⁸ Glej: <http://www.expres.ro/comments/showtext.php?id=496683>.

⁹ Glej: <http://www.expres.ro/comments/showtext.php?id=496721>.

¹⁰ Glej: <http://www.expres.ro/comments/showtext.php?id=496753>.

objavljanje vulgarnih in rasističnih člankov in televizijskih prispevkov. Videti je, kot da se številni novinarji sploh ne zavedajo posledic, ki jih ima njihovo poročanje, ali pa jim je zanje popolnoma vseeno; med njimi je načrtno privzgajanje ksenofobije in etničnega sovraštva. Kot da bi se mediji držali skupnega dogovora, da se Rome dosledno prikazuje ne le kot družbene izobčence, ampak tudi kot notranje sovražnike. Masovni mediji so se očitno odločili za oglaševanje razkola med Romi in preostalim prebivalstvom, vendar s tem tvegajo preobrazbo v motor etničnega nasilja med svojim občinstvom. Kaj takega se je v preteklosti zgodilo že večkrat, toda videti je, da se iz izkušenj nismo naučili ničesar.

Načrti za prihodnost

Kaj lahko naredimo? Zagovorniki razvoja ločenih manjšinskih, tudi romskih, medijev niso našli prave rešitve, kajti v resnici bi bilo treba zagotoviti aktivno vključevanje Romov v osrednje medije, in to na vseh nivojih, kot novinarje, govornike, urednike itd. Danes v vsej Romuniji na teh mestih ni niti enega Roma.

Potrebujemo dolgoročno, vseevropsko strategijo za spopad z rasizmom, ki se ga moramo lotiti z vsemi sredstvi, tudi z zgodnjim izobraževanjem. Do zdaj smo se vključevanja Romov v družbo lotevali površno in popreproščeno. Ustanovne in pridružene članice EU so se osredotočale predvsem na izobrazbo otrok in zaposljivost, in še vedno je tako. Znotraj EU se "enakost možnosti" pogosto uporablja kot opravičilo za nepravilno ravnanje z Romi v prid večinskemu prebivalstvu. Financiranje programov za hitro zaposlovanje Romov na nezahtevnih delovnih mestih je poceni, a neuspešna metoda za reševanje problema družbene izključenosti. Kljub dobrem namenom taki programi dolgoročno le spodbujajo predsodke in še poudarijo izključenost. Zaposlovanje Romov s hlapčevskimi deli le utrdi protiromska prepričanja ljudi.

Obstoječ zakonski okvir naj bi zagotavljal enakovredno ravnanje z vsemi, vendar se pri uvajanju le-tega v vsakodnevno prakso pojavljajo velike težave, poleg tega mu manjkajo odgovori na veliko težja vprašanja, kot sta na primer, kako izbrisati obstoječe razkole v družbi in preprečiti diskriminacijo. Vse dokler strategije za družbeno vključevanje ne bodo odpravile posredne diskriminacije in obstoječih razlik v dostopanju do možnosti, ne bodo uspešne pri resničnem vključevanju, ampak bodo vodile v asimilacijo manjšin. Pogosto namreč enako ravnanje z Romi in Neromi vodi v neenakost in povzroča kratenje možnosti.

Poleg tega da gre za izrazito obliko rasizma, protiromska prepričanja pomenijo tudi neenak dostop do pravic in neenake življenjske možnosti. Rezultati so nepolnovredno državljanstvo ter nezadostni soudeležba in prepoznavnost v družbi, posledica tega pa je skrhana samopodoba. Romi se v sistemu socialnih možnosti in priložnosti soočajo s stigmo svojega porekla. To vodi v velik razkorak med možnostmi, ki so na voljo Romom, in možnostmi, med katerimi lahko izbirajo Neromi. Zaradi prevladujoče družbene izključenosti imata enako izobrazena Rom in Nerom precej neenake možnosti za vzpon po družbeni in profesionalni lestvici. To dobro odlikavajo romunski mediji. Prvi pogoj za vsako politiko ali družbo vključevanja je, da njeno doseganje enakosti temelji na različnih odgovorih na različna vprašanja.

Prevedla Špela Breclj